

ВИДИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ У СИНЕРГЕТИЦІ ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено видам перекладацьких рішень крізь призму принципів Становлення системи спеціального перекладу. На матеріалі порівняльно-перекладацького аналізу фрагмента німецького науково-технічного тексту і варіанта його перекладу українською мовою розглянуто об'єктивні та суб'єктивні перекладацькі рішення. Виявлено кореляції між видом перекладацького рішення та синергетичними принципами нелінійності, нерівноважності й незамкненості системи спеціального перекладу.

Ключові слова: синергетика перекладу, об'єктивне перекладацьке рішення, суб'єктивне перекладацьке рішення, принципи Становлення системи, нелінійність, нерівноважність, незамкненість системи спеціального перекладу.

На зламі тисячоліть наука намагається задовольнити запити суспільства, замінюючи домінування однієї дослідницької парадигми на сукупність підходів різних циклів наук. Поліпарадигмальність збагачує методологію дослідження конкретної науки, змінює ракурс розгляду наукових об'єктів, і відтак, набуває евристичної цінності.

Актуальний міждисциплінарний діалог, в тому числі в теорії перекладу, ми пов'язуємо з уніфікацією наукового знання, що передбачає наявність спільного знаменника для різнопланових та інколи спірних феноменів перекладацької діяльності. Втіленням наукової уніфікації у перекладознавстві може, на наш погляд, слугувати теорія синергетики перекладу з власною розробленою методологією та алгоритмами моделювання процесу й результату перекладу.

Незважаючи на збільшення кількості публікацій, присвячених питанням синергетики в гуманітарних науках, що спостерігається протягом останніх років [див., напр., 2; 3; 5], слід зазначити майже повну відсутність вітчизняних досліджень у галузі синергетики перекладу. Даний факт зумовлює *актуальність* пропонованої статті.

Метою статті є аналіз перекладацьких рішень з погляду принципів Становлення системи спеціального перекладу.

Об'єкт дослідження складають види перекладацьких рішень як прояв породжувальних принципів Становлення системи спеціального перекладу.

Предмет розвідки формують особливості вербалізації перекладацьких рішень у спеціальному перекладному тексті у їх відповідності з видом конкретного рішення та принципом Становлення системи.

Матеріал дослідження включає фрагмент оригіналу німецького спеціального тексту в галузі біології та один з варіантів його перекладу українською мовою, виконаний студентом Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

За результатами досліджень у галузі аутентичної синергетики, етап Становлення синергетичної системи, у тому числі системи спеціального перекладу, визначають породжувальні та конструктивні принципи моделювання системного об'єкта [1: 53-60]. Так, породжувальні принципи маркують порушення стабільності системи, водночас будучи передумовою для її розвитку. У свою чергу, конструктивні принципи детермінують перехід від хаосу до порядку в системі.

У запропонованій роботі ми розглянемо види перекладацьких рішень, які вербалізують принципи Становлення системи спеціального перекладу. При цьому увага концентруватиметься на групі породжувальних принципів Становлення системи, що включає нелінійність, нерівноважність та незамкненість спеціального перекладу.

Перед тим, як розпочати власне розгляд фрагмента оригіналу і варіантів його перекладу, необхідно виокремити види перекладацьких рішень, які будуть слугувати одиницями синергетично-перекладацького аналізу. В зарубіжному перекладознавстві спостерігаються перші спроби класифікації перекладацьких рішень з погляду синергетики перекладу. Так, О.І.Милостивая розрізняє два типи перекладацьких рішень, які дослідниця називає «об'єктивна біфуркаційна ситуація» та «суб'єктивна біфуркаційна ситуація» [4: 73]. На думку авторки, до об'єктивних біфуркаційних ситуацій належать: 1) вибір значення одиниці перекладу; 2) вибір варіантного відповідника одиниці перекладу; 3) вибір контекстуального еквівалента одиниці перекладу шляхом трансформацій. Суб'єктивні біфуркаційні ситуації охоплюють: 1) прагматичну адаптацію оригіналу в перекладі; 2) поетичний переклад; 3) вибір образу-гештальта для відтворення іншомовної реальності або стилізованої пародії [там само: 74-75].

Слід погодитись із дослідницею у розподілі перекладацьких рішень за критерієм об'єктивності/суб'єктивності. З нашого боку додамо, що термін «біфуркаційна ситуація» не повністю відтворює специфіку перекладацького процесу, оскільки позначає лише ситуацію вибору/альтернативи з кількох можливих. У свою чергу, результатом такого вибору з боку перекладача стає конкретне перекладацьке рішення, яке реалізується у вигляді еквівалента, варіантного відповідника, прагматичної адаптації і т. ін. Тому в нашій роботі ми віддаємо перевагу терміну «об'єктивне перекладацьке рішення» та «суб'єктивне перекладацьке рішення» як результат проходження відповідної біфуркаційної ситуації, який ми спостерігаємо у перекладному тексті.

Крім того, шляхом порівняльно-перекладацького аналізу ми спробуємо встановити кореляції між двома видами перекладацьких рішень та принципами Становлення системи спеціального перекладу, названими вище.

Отже, продемонструємо види перекладацьких рішень на матеріалі фрагмента німецького спеціального тексту [12: 217] (1) та варіанта його перекладу українською мовою (див. 1.1¹):

¹ Орфографія, пунктуація і стиль виконавця перекладу збережені

<p>1. Die Destruenten (Mineralisierer) sind Mikroorganismen wie Bakterien und Pilze, die organische Ausscheidungsprodukte der Organismen und tote organische Substanzen in einfache anorganische Verbindungen überführen, sie mineralisieren. Diese Verbindungen dienen wiederum den Pflanzen als Nährstoffe.</p>	<p>1.1. Редуценти (мінералізатори) це мікроорганізми, такі як бактерії чи гриби, які мінералізують* продукти органічних відходів організмів та мертвих органічних субстанцій. Ці сполуки* в свою чергу використовуються рослинами в якості поживних речовин.</p>
<p>Neben einfachen Nahrungsketten bestehen im Ökosystem auch Nahrungsnetze, vielfach vernetzte Nahrungsbeziehungen, die große Stabilität besitzen.</p>	<p>Крім простих ланцюжків живлення в екосистемі є також харчові мережі, багатомережеві* зв'язки живлення*, що мають високу стабільність.</p>
<p>Ein Beispiel hierfür bietet die Räuber-Beute-Beziehung. Kann die Beutearart nicht von außen in das Ökosystem zuwandern, führt die Zunahme der Räuber zu einer Abnahme der Beutetiere, falls die Vermehrungsrate der Beutearart die Verluste nicht ausgleichen kann.</p>	<p>Як приклад тут слугує рівняння Лотки-Вольтера* або рівняння хижак-жертва. Види хижаків однієї екосистеми не можуть виходити за межі екосистеми*. Збільшення кількості тварин-хижаків призводить до зменшення кількості тварин-жертв, за умови якщо швидкість розмноження тварин-жертв не може урівняти втрати свого виду.</p>

У наведеному варіанті перекладу (1.1.) жирним шрифтом позначені дискусійні перекладацькі рішення, а символ* маркує хибний вибір перекладача на рівнях лексеми, словосполучення і надфразової єдності.

Розглянемо детальніше кожний випадок. Так, у перекладі підзаголовка спостерігаємо вибір варіантного відповідника для відтворення терміна терміносистем біології та екології: *Destruenten* – *редуценти*. Наведений приклад відносимо до об'єктивних перекладацьких рішень, оскільки перекладач послуговується синонімом поняття *der Destruent* = *der Reduzent*, зафіксованим у словнику й довідковому виданні німецького веб-сегмента [див. 11; 10] й відтворює останній через український еквівалент *редуцент*.

Можна припустити, що виконавець перекладу не знайшов еквівалента терміна *Destruent* у доступних лексикографічних джерелах, тому скористався довідковими матеріалами, де розкривається зміст наведеного поняття. Утім, перекладач так само міг би вжити синоніми терміна «редуцент» *деструктор* та *санпроб*, присутні у довідкових навчальних текстах на тему відношень всередині екосистеми [див. 6; 7].

У першому реченні можна побачити ще один вибір варіантного відповідника у відтворенні лексеми *Substanzen* – *субстанцій*. Цей приклад також входить до групи об'єктивних перекладацьких рішень, тому що відповідник *субстанція* зафіксовано у словнику для одного із галузевих значень лексеми *die Substanz* поряд із синонімом *речовина* [8: 594].

Наступним прикладом об'єктивного перекладацького рішення, вербалізованого через варіантний відповідник, є відтворення терміна-композиата *Nahrungsketten* через колокацію *ланцюжки живлення**. Хоча в авторизованому перекладі фрагмента

спостерігаємо уживання українського еквівалента німецького терміна «харчовий ланцюг» [13 : 217], можна погодитися з рішенням перекладача, оскільки в довідкових і навчальних виданнях цілкомово присутні синонімічні терміни «ланцюг живлення», «трофічний ланцюг», а також «ланцюг харчування» [6 : 83; 7].

Необхідно зазначити, що в аналізованому варіанті перекладу мають місце також хибні об'єктивні рішення. До прикладу, поширене словосполучення *vielfach vernetzte Nahrungsbeziehungen* неадекватно відтворюється шляхом калькування – *багатомережеві зв'язки живлення**. По-перше, у випадку терміна *Nahrungsbeziehungen* ідеться про *харчові відносини*, які утворюють так звану *харчову мережу* (див. дефініцію терміна «харчова мережа» у [9: 61]). По-друге, сполучення «прислівник + атрибут» *vielfach vernetzt* слід відтворити через контекстуальний еквівалент шляхом трансформації. В авторизованому перекладі спостерігаємо саме такий перекладацький прийом: *розгалужені відносини харчування* [13: 217].

Розглянемо випадки хибних перекладацьких рішень на рівні надфразової єдності. У першому абзаці спостерігаємо цікавий приклад порушення когерентності відрізка тексту через хибну тактику перекладача. Так, у першому реченні виконавець перекладу нібито вірно відтворює загальний зміст пропозиції, вдаючись до вилучення її частини: *<Mikroorganismen, ... die ...tote Substanzen> in einfache anorganische Verbindungen überführen: Die Destruenten sind Mikroorganismen wie Bakterien und Pilze, die organische Ausscheidungsprodukte der Organismen und tote organische Substanzen in einfache anorganische Verbindungen überführen, sie mineralisieren* – *Редуценти – це мікроорганізми, такі як бактерії чи гриби, які мінералізують продукти органічних відходів організмів та мертвих органічних субстанцій*.

Утім, така трансформація виявляється хибною вже в наступному реченні перекладу, оскільки, на відміну від оригіналу, порушується зв'язок з попередньою пропозицією. Порівняємо: 1) *in einfache anorganische Verbindungen überführen <...>* 2) *Diese Verbindungen <...>* 1) *мікроорганізми <...>, які мінералізують продукти відходів <...>* 2) *Ці сполуки (?)* Отже, можна зробити висновок, що виконавець через суб'єктивне перекладацьке рішення (невмотивовану трансформацію) порушує коферентність між реченнями та викривлює зміст цілого абзацу.

Розглянемо ще один випадок хибного рішення перекладача. У другому реченні останнього абзацу можна побачити невірне відтворення смислу частини пропозиції оригіналу: *Kann die Beutart nicht von außen in das Ökosystem zuwandern, führt die Zunahme der Räuber zu einer Abnahme der Beutetiere* – *Види хижаків однієї екосистеми не можуть виходити за межі екосистеми**. Перекладач намагається спростити синтаксичну конструкцію оригіналу, поділяючи синтаксему в перекладі на кілька речень.

Однак перекладач не звертає уваги на каузальну структуру пропозиції у вихідному тексті за типом *wenn → dann*: *Kann die Beutart nicht <...> zuwandern, führt die Zunahme <...> zu einer Abnahme <...>*. Припускаємо, що виконавець перекладу робить спробу переосмислити зміст пропозиції, однак первинна змістово-фактуальна інформація і аргументативна структура оригіналу втрачаються в перекладі. Таке рішення ми відносимо до хибного вибору об'єктивного типу, пов'язаного з недостатньою мовною компетенцією перекладача.

Проаналізуємо останнє дискусійне рішення у варіанті перекладу 1.1. У першому реченні останнього абзацу можна помітити нерівнозначне відтворення терміна-композиція *die Räuber-Beute-Beziehung* – *рівняння Лотки-Вольтера**. У даному випадку перекладач використовує тактику прагматичної адаптації, яка відноситься до суб'єктивних перекладацьких рішень. Така адаптація знаходить свій вираз у невмотивованому додаванні інформації під час відтворення композиції. Слід підкреслити, що в науково-технічних текстах для професійного кола математиків таке додавання було б виправданим. Утім, оскільки текст фрагмента було взято з підручника для студентів професійно-освітніх закладів зі спеціальності «аграрна економіка», варто було б обмежитись еквівалентом *відношення «хижак-жертва»*.

В результаті аналізу оригіналу і варіанта його перекладу можна дійти таких проміжних висновків. У перекладі було встановлено два види перекладацьких рішень: об'єктивні та суб'єктивні рішення. Серед виявлених рішень було зафіксовано як правильні, так і хибні вибори перекладача. Коректні об'єктивні рішення реалізувались у виборі варіантного відповідника певної лексики у словнику або за допомогою дослідницько-пошукової компетенції. У свою чергу, хибні об'єктивні рішення були пов'язані (а) з невірним вибором значення лексики; (б) викривленням смислу пропозиції через порушення її аргументативної структури. Всі хибні рішення об'єктивного типу стосуються недостатньої мовної та деякою мірою перекладацької компетенції виконавця.

Серед суб'єктивних перекладацьких рішень виконавця були виявлені хибні вибори, а саме: (а) порушення кореферентності абзаца через трансформацію вилучення; (б) невмотивована прагматична адаптація, так званий «надпереклад» (див. приклади [4: 74]).

Якщо екстраполювати розглянуті види перекладацьких рішень на принципи Становлення системи спеціального перекладу, можна зробити такі попередні узагальнення. В контексті *нелінійності* об'єктивні перекладацькі рішення корелюють з першим типом відношень нелінійності перекладу, тобто відповідають міжмовному зв'язку між оригіналом і перекладом. У свою чергу, суб'єктивні перекладацькі рішення реалізують третій тип відношень нелінійності, а саме: зв'язок між оригіналом і структурою мислення суб'єкта перекладу.

Крізь призму *нерівноважності* об'єктивні перекладацькі рішення вербалізують стан стійкої та байдужої рівноваги у перекладі. Втім, хибні рішення об'єктивного типу маркують відсутність рівноваги або нестійку рівновагу. Суб'єктивні перекладацькі рішення, як правило, вербалізують нестійку рівновагу. Втім, у випадку хибного суб'єктивного рішення так само буде мати місце відсутність рівноваги. Що стосується принципу *незамкненості*, обидва види перекладацьких рішень можуть зумовлюватись незамкненістю як внутрішнього, так і зовнішнього рівнів самоорганізації системи. У розглянутих прикладах переважно йшлося про негативний вплив внутрішньої незамкненості системи, тобто про порушення зв'язків між оригіналом і перекладом на мовному та композиційно-текстовому рівнях.

Отже, на підставі проведеного аналізу робимо такі *висновки*.

1. З погляду синергетики перекладу існують два види перекладацьких рішень, пов'язаних із типом біфуркаційних ситуацій: об'єктивні та суб'єктивні перекладацькі рішення.

2. Встановлено чітку кореляцію, з одного боку, між породжувальними принципами Становлення системи, тобто нелінійністю, нерівноважністю й незамкненістю, та з іншого боку, між видами перекладацьких рішень.

3. Об'єктивні перекладацькі рішення реалізують нелінійне відношення на рівні міжмовного зв'язку між оригіналом і перекладом. Вони відповідають станам стійкої та байдужої перекладацької рівноваги. Хибні рішення об'єктивного типу вербалізують відсутність рівноваги або нестійку рівновагу в перекладі.

4. Суб'єктивні перекладацькі рішення втілюють нелінійне відношення між оригіналом і суб'єктом перекладу, який інтерпретує фрагмент реальності, закладений в інформації оригіналу. Рішення суб'єктивного типу вербалізують відношення нестійкої рівноваги, а хибні суб'єктивні вибори маркують відсутність рівноваги у синергетичній системі перекладу.

5. Обидва види перекладацьких рішень можуть зумовлюватись впливом як внутрішнього, так і зовнішнього рівнів самоорганізації системи, у залежності від домінанти перекладу.

6. Хибні рішення об'єктивного типу завжди призводять до руйнації синергетичної системи, оскільки порушують домінанту перекладу. Відтак, весь текст або його фрагмент залишаються незрозумілими для адресатів. Водночас хибні рішення суб'єктивного типу не завжди призводять до руйнації системи, оскільки можуть реалізувати нестійку рівновагу системи, не порушуючи при цьому домінанту перекладу цілого тексту.

Перспективу подальших досліджень у галузі синергетики перекладу вбачаємо в розгляді співвідношення між видами перекладацьких рішень та групою конструктивних принципів Становлення системи: динамічною ієрархією й принципом спостереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / В.Г.Буданов. – М.: Изд-во ЛКИ, 2009. – 240 с. 2. Домброван Т.И. Лингвосинергетика: Язык как синергетическая система: монография / Т.И.Домброван. – Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2014. – 308 с. 3. Єнікєєва С.М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект: арэф. дис... д-ра філол.наук: 10.02.04 – германські мови / Санія Маратівна Єнікєєва; Київський нац.лінгвістичний ун-т.– К., 2011. – 35 с. 4. Милостивая А.И. Основные типы бифуркационных коммуникативных ситуаций при переводе / А.И. Милостивая // Вестник Ставропольского государственного университета. – №3 (62). – 2009. – С. 72-78. 5. Приходько А.Н. Самоорганизация концептивных систем и межкультурный трансфер концептов / А.Н.Приходько // Синергетика в филологических исследованиях: монография. – Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2015. – С. 135-154. 6. Категорії організмів у екосистемах // Микитюк О.М., Грицайчук В.В., Злотін О.З., Маркіна Т.Ю. Основи екології: Навчальний посібник. – Харків: «ОВС», 2004. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://geoknigi.com/book_view.php?id=372 7. Ланцюги харчування // Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:

http://geoknigi.com/book_view.php?id=1167 8. Мюллер В. Великий німецько-український словник. – Близько 170 000 слів та словосполучень. – К.: Чумацький шлях, 2005. – 792 с. 9. Словник екологічних термінів до курсу «Основи екології» // Ю.А.Скиба, О.М.Царенко, В.В.Ющик та ін. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – 72 с. 10. *Wikipedia* (Вільна енциклопедія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://de.wikipedia.org/wiki/Destruent> 11. *Wiktionary* (онлайн-словник) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://de.wiktionary.org/wiki/Destruent>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *Agrarwirtschaft* – Grundstufe Landwirt. Lehr- und Arbeitsbuch für berufsbildende Schulen in 2 Bänden. – Bd. 1. – BLV Buchverlag GmbH & Co. KG, München, 2007. – 630 S. 13. *Аграрна економіка*. – Фермер: базовий рівень. – Т.1. – Підручник і робоча книга для професійно-освітніх закладів у двох томах (авторизований переклад і ліцензоване видання підручника з аграрної економіки). – Київ: ПП «ІНТАС», 2013. – 615 с.

Дорофеева М.С., к.филол.н., доц.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ВИДЫ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СИНЕРГЕТИКЕ ПЕРЕВОДА

Статья посвящена видам переводческих решений в аспекте принципов Становления системы специального перевода. На материале сравнительно-переводческого анализа фрагмента научно-технического текста и варианта его перевода на украинский язык рассмотрены объективные и субъективные переводческие решения. Обнаружены корреляции между видом переводческого решения и синергетическими принципами нелинейности, неравновесности и незамкнутости системы специального перевода.

Ключевые слова: синергетика перевода, объективное переводческое решение, субъективное переводческое решение, принципы Становления системы, нелинейность, неравновесность, незамкнутость системы специального перевода.

Dorofeyeva M., PhD., Associate professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

TYPES OF TRANSLATION SOLUTIONS IN THE TRANSLATION SYNERGETICS

The article discusses translation solution's types from the perspective of the system Composition principles in the specialized translation. Based on the comparative translation analysis of a German scientific technical text's fragment and its translation variant into Ukrainian the objective and subjective translation solutions were looked upon as well. The correlations between the translation solution's type and the synergetic principles of nonlinearity, non-equilibrium and system openness were founded out.

Key words: translation synergetics, objective translation solution, subjective translation solution, system Composition principles, nonlinearity, non-equilibrium, specialized translation system openness.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2017 р.